

INGLIZ VA O‘ZBEK KLASSIK ADABIYOTIDA HIS-TUYG‘ULARNI IFODA
ETISH: PRAGMATIK YONDASHUV

Sherimbetova Nasiba Ravshanbek qizi

Webster universiteti MA TESOL yo‘nalishi magistranti

sherimbetovanasibaa@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek klassik adabiyotida his-tuyg‘ularni ifoda etish to‘g‘risida ma‘lumotlar joy olgan bo‘lib. Bundan tashqari maqolada ikkala millatning adabiyoti o‘ziga xos uslublar va an‘analarni o‘z ichiga olishi, va bu his-tuyg‘ularni ifoda etishda har biri o‘z yo‘nalishlariga ega bo‘lishi lozimligi ifodalangan.

Kalit so‘zlar: ingliz va o‘zbek klassik adabiyoti, fikr, pragmatik niyat.

Zamonaviy inson hayotida aloqalar, shu jumladan madaniyatlararo aloqalar va adabiyot roli tobora ortib bormoqda. Ammo boshqa xalqlar vakillari bilan aloqalarimizda biz muqarrar ravishda ular haqidagi mavjud g‘oyalardan (heterostereotiplardan) kelib chiqamiz, ularning manbalaridan biri fantastikadir. Shuning uchun (har doim ham ongli ravishda emas) millatlararo muloqot qanday asoslarga qurilganligini tushunish uchun badiiy ijod sohasida tasvirlanadigan muayyan millat vakillarining obrazlarini tushuntirish muhimdir.

Adabiy nutqda lingvistik shaxsning lingvopragmatik talqini bilan bog‘liq muhim masalalardan biri bu pragmatik niyat tushunchasidir. Lingvopragmatik yondashuvni o‘rganish pragmatik niyat muammosini adabiy nutqda ta‘sir va aloqani idrok etish samaradorligini tahlil qilishda hal qiluvchi vositalardan biri sifatida ilgari suradi. Pragmatik niyatni “matnda og‘zaki ifodalangan murojaat etuvchining uning dunyosidagi rasmini qandaydir qayta qurish maqsadida unga ta‘sir qilish niyati” deb ta‘riflash mumkin¹ Pragmatik niyatning bir nechta turlarini ajratib ko‘rsatish mumkin va har birining ta‘siri muayyan kontekstda farq qilishi mumkin. Til birliklari pragmatik tahlilda bevosita yoki aniq pragmatik niyatlarni aniqlashga yordam beradi. Shunday qilib, PI ning quyidagi turlari ajratiladi:

- “diqqatni jalb qilish” (diqqatni jalb qiluvchi niyat);
- "o‘quvchini qiziqtirish";
- "hissiy ta‘sir ko‘rsatish";
- kontseptual ma‘lumotlarga tegishli "bilim tuzilmalarini faollashtirish";
- “muxbirning ijodkorligini rag‘batlantirish”;
- “kontseptual dunyo rasmini ifodalash”²

Hissiy ta‘sirning pragmatik niyati matnda qo‘llaniladigan stilistik vositalarning butun tizimi tomonidan amalga oshiriladi. Atoqli qoraqalpoq shoiri Ibragim Yusupov asarlarida hissiy ta‘sir ko‘rsatish maqsadida metafora, epitet, personifikasiya kabi stilistik vositalardan foydalangan. Shunday qilib, ustun rol stilistik vositalarning konvergentsiyasiga tegishli. Moviy rang ma‘noni anglatmaydi - rang, lekin u osmon ma‘nosida. Moviy rang osmon ramzi sifatida ishlatilgan. Qolaversa, xalqimiz duo qildi. Xudo osmonda borligiga ishonadi. Muallif o‘z lirikasining quyidagi satrlarida “quyosh jilmayib turibdi”, “dala dehqonni chaqiradi” tarzida ifodalashning uslubiy vositasidan foydalangan, qolaversa, oksimoron qo‘llanishi ham bor: “kun-tun”. kitobxonlar qiziqishini orttiradi.

Pragmatlar ma‘lumot yig‘ish funksiyasi bilan qarama-qarshi bo‘ladi. Pragmemalar har doim pragmatik axborot tashuvchilardir. Demak, matn tahlilida pragmemalarni farqlashda tadqiqotchi yuqorida qayd etilgan tamoyillar bilan shug‘ullanishi, murojaat qiluvchining maqsadiga, uning lingvistik belgilarga munosabatiga e‘tiborli bo‘lishga harakat qilishi kerak.

¹ Ariel Mira.(2010). Research survey in linguistics. Cambridge University Press. 2.Sh. Safarov. Nutqning etnosotopragmatik tahlili asoslari. –Samarqand, 2007. pp. 18-19

² Sh.S. Sirojiddinov, (2018), “Mir Ali Shir Nava’i the Great”, Tashkent:Gafur Gulom, pp. 4-9.

Murakkab pragmatik yondashuv tadqiqotchi tomonidan yozilgan matn butun tasvirni taqdim etadi va har qanday tushunmovchiliklarning oldini oladi.

O'zbek va ingliz klassik adabiyotida his-tuyg'ularni ifoda etish jozibador va murakkab jarayon. Ikkala millatning adabiyoti o'ziga xos uslublari va an'analarni o'z ichiga oladi, va bu his-tuyg'ularni ifoda etishda har biri o'z yo'nalishlariga ega.

O'zbek adabiyotida:

- O'zbek klassik adabiyotida his-tuyg'ular ko'pincha she'riy asarlar orqali ifodalanadi.
- Alisher Navoiyning asarlarida sevgi, g'azab, mehru-muhabbat kabi hislar juda chuqur va ta'sirchan ifodalanadi. Hazrat Navoiy asarlarida falsafiy axloq, xulq-odob qoidalari, insonparvarlik va odamiylik, nafsnii tiyish, adolat va ma'rifat, tabiatni sevish va e'zozlash, ta'lim-tarbiya to'g'risidagi g'oyalarni ilgari surgan. Bu g'oyalar uning g'azallarida, ruboiylarida, dostonlarida o'z aksini topadi. Uning asarlarida aks etgan qahramonlarning obrazlari yoshlarni Vatanga muhabbat, yorga sadoqat, yurtga sodiq, o'z kasbiga mas'uliyatli qilib tarbiyalashni ko'zda tutadi.³ Alisher Navoiy inson mohiyatini uning ijtimoiy faoliyatida - jamiyatga foydali kasb bilan shug'ullanishi, xalqqa manfaati tegishi, odamlarning og'irini yengil qilishida, deb biladi.

Quyidagi ikki misrada buning isboti keltirilgan bo'lib, xalq g'amini o'z g'amidek bilmaydigan odamni odam qatoriga qo'shmasligi bejiz emas.

Odamiy ersang, demagil odami

Onikim, yo'q xalq g'amidin g'ami.

Alisher Navoiy o'z nafsigacha qul bo'lgan insonlarni qattiq tanqid ostiga olgan va qoralagan. Bunday insonlar birov tushgan kulfatga beparvo bo'ladi, o'zidan boshqalarga yaxshilikni ravo ko'rmaydi va har doim o'zi haqida qayg'uradi. Bunday insonlardan yaxshilik kutub bo'lmasligini ta'kidlaydi. Navoiy o'z qarashlarida odamlarni yomon hislatlardan yiroq bo'lishga undab, aks holda uning oqibatlarini ayanchli bo'lishini o'z asarlari orqali ochib bergan. Navoiyning g'azallari inson qalbiga sodda, ravon va mayin musiqa singari kirib boradi⁴

- Folklor va an'anaviy dostonlarda ham his-tuyg'ularni chuqur ifodalash muhim ahamiyatga ega.

Ingliz adabiyotida:

- Ingliz adabiyotida ham his-tuyg'ular kuchli tasvirlangan.
- She'riyat va proza sohalarida romantik davrda va keyingi vaqt oralig'ida turli his-tuyg'ular, jumladan, melankoliya va sevgi, e'tiborga sazovor.
- William Shakespeare, John Keats, va Emily Dickinson kabi yozuvchilarning asarlarida his-tuyg'ular juda kuchli va chuqur aks ettirilgan.

His-tuyg'ularni ifoda etishda har ikki adabiyotning o'ziga xos uslublari, mavzulari va ta'sirchanliklari mavjud. O'zbek va ingliz klassik adabiyoti bu hislarni ifodalashda ko'plab to'siqlardan o'taydi va madaniyatlararo aloqalarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Ingliz va o'zbek klassik adabiyotida his-tuyg'ularni ifoda etish usullari ko'p jihatdan o'zaro farq qiladi, lekin ba'zi umumiy xususiyatlar ham mavjud. Quyida har ikkala adabiyotni taqqoslaydigan ba'zi asosiy nuqtalar keltirilgan:

Ingliz klassik adabiyoti

1. She'r va proza: Ingliz adabiyotida she'rlar ko'pincha his-tuyg'ularni chuqur ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Shekspirning dramalari va she'rlari inson ruhiyatining murakkabligini aks ettiradi.

2. Romantizm: 18-19-asrlarda romantik adabiyotda tabiat, individualizm va ichki his-tuyg'ularga katta e'tibor qaratilgan.

³ Alisher Navoiy. Hikmatlar, Alisher Navoiy g'azallari terma devoni, -Toshkent: "Fan", 2019.

⁴ Alisher Navoiy. "Hayrat ul-abror" (Matn, sharh, nasriy bayon), Birinchi kitob, - Toshkent: "Tamaddun", 2021.

3. Simvolizm: Ingliz adabiyotidagi simvolizm orqali mualliflar o'z fikrlarini yanada chuqurroq va ramziy tarzda ifodalaydilar, bu esa his-tuyg'ularni noaniq va xilma-xil qilib ko'rsatishga yordam beradi.

O'zbek klassik adabiyoti

1. She'rning ahamiyati: O'zbek klassik adabiyotida she'r juda muhimdir. Alisher Navoiy, Bobur va boshqa shoirlar o'z asarlarida sevgi, azob-uqubat, tabiat go'zalligi kabi his-tuyg'ularni kuchli tarzda ifodalaganlar.

2. Ma'naviyat va axloq: O'zbek adabiyotida ma'naviyat va axloqiy qadriyatlar ko'pincha his-tuyg'ularga bog'liq holda tasvirlanadi. Ko'p hollarda sevgining kuchi yoki azob-uqubatlarning ahamiyati keltiriladi.

3. Maqol va matalarning roli: O'zbek xalq og'zaki adabiyotida maqol va matallar orqali ham his-tuyg'ularni etkazish an'anasi mavjud bo'lib, ular qisqa lekin mazmunli iboralar bilan tuzilgan.

Umumiy Xususiyatlar

- Har ikkala madaniyatda ham sevgi, qayg'u, umid va qo'rquv kabi asosiy hissiyotlarga katta e'tibor beriladi.

- His-tuyg'ular ko'plab zamonlarda inson hayotining ajralmas qismi sifatida tasvirlanadi.

- Adabiya tilda obrazlilik (metafora, ta'sirchan tasvir) orqali his-tuyg'ular yanada kuchaytirilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek klassik adabiyotlari o'ziga xos uslublar bilan boyitilgan bo'lib, har biri didaktik maqsadlarni amalga oshirishda his-tuyg'ularni turlicha ifoda etish usullariga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alisher Navoiy. Hikmatlar, Alisher Navoiy g'azallari terma devoni, -Toshkent: "Fan", 2019.
2. Alisher Navoiy. "Hayrat ul-abror" (Matn, sharh, nasriy bayon), Birinchi kitob, - Toshkent: "Tamaddun", 2021.
3. Telia, V.N. (1996). Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects. Moscow. (In Russ.).
4. Sh. Safarov. Nutqning etnosotsiopragsmatik tahlili asoslari. -Samarqand, 2007. pp. 18-19
5. Sh.S. Sirojiddinov, (2018), "Mir Ali Shir Nava'i the Great", Tashkent:Gafur Gulom, pp. 4-9. 5